

milliliyə təsirinin mahiyyətini də ilk növbədə məhz burada, fərdlərin qloballaşma haqqındakı təsəvvür və münasibətlərində axtarmaq lazımdır.

Ədəbiyyat

İngilis dilində

1. Atkinson R.C, Shiffrin R.M. Human memory. Proposed system and its control processes, in K.H.Spence and J.T.Spence (Eds) The psychology of learning and motivation, Vol , New York; Academic Press. 1968, pp. 91-11
2. Bloomfield J. Language, New York: George Allen, Unwin LTD, 1933, 553 p.
3. Crystal, D. The Cambridge Encyclopaedia of the English language. Cambridge University Press, 1995, 213p.
4. Valarie A. An Introduction to Modern English Word-Formation. 1973, 345p.

Rus dilində

8. Богданов В.В. Текст и текстовое общение. - СПб.: СПбГУ, 1993, 234с.
9. Бодуэн де Куртене И.А. Избранные труды по общему языкознанию. М6 Высшая школа, 1963, I т., 383 с.

THE IMPACT OF THE DEVELOPMENT OF SCIENCE AND TECHNOLOGY ON THE ENRICHMENT OF THE ENGLISH LEXICAL FUND

Farhadova Gulchohra İsfandiyar
Summary

The article deals with the development of science and technology and the introduction of new expressions into the language, which is one of the main ways to enrich the lexical fund of the English language. In this regard, the article touches on very important issues. In particular, as Lingua Franca the issue of the transformation of English into a language of technology, has been extensively illustrated with examples.

ВЛИЯНИЕ РАЗВИТИЯ НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ НА ОБОГАЩЕНИЕ ЛЕКСИЧЕСКОГО ФОНДА АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Фархадова Гюльчохра Исфандияр кызы
Резюме

В статье рассматривается развитие науки и техники и введение новых выражений в язык, что является одним из основных способов обогащения лексического фонда английского языка. В связи с этим в статье затрагиваются очень важные вопросы. В частности, как Lingua Franca проблема превращения английского языка в язык технологий была подробно проиллюстрирована примерами.

Rəyçi: Prof. Abdullayev Əfqan Əli oğlu
İngilis dilinin leksikologiyası və üslubiyyatı – 1 kafedrasının 10 fevral 2021-ci il tarixli iclasın 04 sayılı protokolu
Daxil olma tarixi 12 fevral 2021-ci il

UOT:80

BALAŞ AZƏROĞLU POEZİYASINDA TƏKRARLAR VƏ SİNTAKTİK – ÜSLUBİ FİQURLARIN İŞLƏNMƏ MƏQAMLARI

Hacıyeva Yaqut Mübariz qızı
Gəncə Dövlət Universiteti
yaqut.haciyeva.89@mail.ru

Xülasə: Məqalədə üslubi fiqurlar poeziyada ritmik göstəricilər kimi xüsusi mövqe tutur və bədii məzmunun mahiyyətinə, ahəngdarlığına təsir etdiyi şərh edilir. Fiqurların növü təkrarlar mətnyaratmanın formal zahiri tərəfi ilə bərabər, daxili kompozisiyanın təşkilində

fəallığı dilçilik ədəbiyyatda birmənalı şəkildə qəbul olunmuşdur. Tədqiqat göstərir ki, Balaş Azəroğlu poeziyasında səs komplekslərinin yaratdığı forma və məzmun vəhdəti üslubi bütövlük yaradır, onlar semantik yükün vahid kompozisiyasının məzmun məcrasına salınmasında başlıca amil kimi qəbul olunur. Bu baxımdan təkrirlər mətn yaradan üslubi fiqur kimi Balaş Azəroğlu yaradıcılığında geniş istifadə olunmuşdur. Şairin şeir üslubu göstərir ki, məhz sənətkarlıq kamilliyi nəticəsində təkrarlanan söz və səs kompleksləri orijinallıq kəsb edir. Şeirləri üzərindəki müşahidələr göstərir ki, bu cür üslubi formalar forma eyniliyi ilə müşayiət olunan ünsürlər mürəkkəb və zəngin məzmun çalarları doğurur, poetik təəssüratın həddlərini genişləndirmək üçün işlədilmişdir. Şeirlərindəki sözlərin səs yaxınlığı, müəyyən səs tərkiblərinin yaxın və məsafəli düzümü onun yaradıcılığını koloritli edir, obrazlı sistemə uyğunlaşdırır, oxucunun qəlbində və ruhunda əks-səda doğurur.

Ümumiyyətlə demək olar ki, səs komplekslərinin təkrarlanması üslubi tələbatın nəticəsi olaraq meydana çıxmış və şeiri yaradan zərurət kimi reallaşmışdır.

Açar sözlər: üslubi fiqurlar, yazıçı dili, struktur planı, bədii dil, müəllifin yaradıcılığı, lirik şeirlər

Ключевые слова: стилистические фигуры, язык писателя, структурный план, литературный язык, авторское творчество, лирические стихи

Key words: stylistic figures, writer's language, structural plan, literary language, the author's poetry, lyrical poems

Üslubi fiqurlar poeziyada ritmik göstəricilər kimi xüsusi mövqe tutur və bədii məzmunun mahiyyətinə, ahəngdarlığına təsir edir. Təkrarlar mətnyaradmanın formal zahiri tərəfi ilə bərabər, daxili kompozisiyanın təşkilində fəallığı dilçilik ədəbiyyatda birmənalı şəkildə qəbul olunmuşdur. Ona görə də “struktur planı mətnyaradıcı amil kimi təkrarı xüsusi qeyd etmək lazımdır” (1, **səh 111**). Balaş Azəroğlu poeziyasında səs komplekslərinin yaratdığı forma və məzmun vəhdəti üslubi bütövlük yaradır. Onlar semantik yükün vahid kompozisiyasının məzmun məcrasına salınmasında başlıca amil kimi qəbul olunur. Bu baxımdan təkrirlər mətn yaradan üslubi fiqur kimi şairin yaradıcılığında geniş istifadə olunmuşdur. Çünki eyni sözlərin, ifadələrin əsərdə ustalıqla şüurlu təkrarı “lüzumsuz təkrardan fərqli olaraq, bədii əsəri mənaca daha da genişləndirir, onun dilini və üslubunu daha da qüvvətləndirir” (4, **səh 245**). Yəqin ki, təkrarların bu xüsusiyyətlərini bilən Balaş Azəroğlu yaradıcılığında bəzən bütöv bir şeir təkrarlar üzərində qurulur:

Alın bu gülləri, alın , keçməyin.

Alın son baharı yadigarından.

Alın, peşman olar almayan yəqin,

*Alın, gəlin yazın ilk novbarından (3, **səh.156**)*

Bu onun yaradıcılığında, əsasən, lirik şeirləri üçün xarakterikdir. Şair bu cür bədii priyomla misralar arasında əlaqə yaradaraq şeirin əsas ideyasını ön plana çəkmişdir. Bu təkrarlar yalnız sözlər arasında deyil səslər arasında da özünü əks etdirir. Şair səs birləşmələrini təkrarlanmasında estetik tələbkərliliyi gözləyərək linqvistikanın şərtlərinə əməl edilmişdir Belə üslubi formadam istifadə nümunədəki işlənən “-da” və “-lar” şəkilçilərinin təkrarında da özünü göstərir:

Gəzirəm səhərdən axşama kimi,

Yağışda, dumanda, qarda gəzirəm.

Bəzən düşünürəm öz səhhətimi

*Harda itirmişəm, harda gəzirəm (3, **səh 85**)*

Və yaxud :

Şeir var, saralmış varaq üstündə

Muzeydə saxlanır illərdən bəri.

Alimlər, şairlər gələrək gündə

*Oxuyub, öyrənir bu əsərləri (3, **səh .24**)*

Səs və söz birləşmələrinin təkrarından istifadə şairin poeziyasında üslubi bir vasitə kimi orijinallıq qazanmış, onun gizli potensiallarını üzə çıxarmağa imkan yaratmışdır. Hər bir misrada səs birləşmələrinin təkrarı xüsusi dinamizm qazanaraq üslubi cazibə yaradır. Mətnə bütövlükdə yeni məna çalarları qazandırır. Səs birləşmələrinin müəyyən ardıcılıqla fəallaşması şairin özünün daxili üslubi enerjisini üzə çıxarır, bədii məzmunun obrazlı daşıyıcısına, fikrin leytmotivinə çevrilir:

Mənim kitabımı yandırdı yadlar,
Sən oldun ilk dəfə mənə havadar,
Gurladı könlümdən keçən arzular
Yazdığın alovlu hər sözdə, şair (2, səh.25)

Bu misralardakı sözlərdə **d** səsinin təkrarı Azəroğlu poeziyasının üslubi orijinallığı, həm də qədim tarixə malik bədii dilin zəngin təcrübəsi və hərəkəti ilə sıx bağlıdır. Səs birləşmələrinin təkrarı və estetik tələbi gerçəkliyin mükəmməl bədii inikasını əks etdirən üslubi formadır. Səs birləşmələrinin təkrarı ritmik – sintaktik paralellikləri yüksək səviyyədə tənzimləməklə mətnin daha emosional və təsirli olmasını təmin etmişdir.

Onun poeziyasında səs qruplarının təkrarı həm sintaqmlarda, həm də misra həcmində tələffüz və səslənmə amilinin keyfiyyəti kimi dəqiqliklə nəzərə alınır. Təkrarlanan səs kompleksi onu müşayiət edən ritm, ahəng və intonasiyanın bilavasitə iştirakı və yardımı ilə ifadəlilik qabiliyyətini bütün çalarları ilə üzə çıxarır:

Nə vaxt ki, oyaqsan, haray salaraq
Töküb dağıdırsan, qarışır hər an.
Yatırsan, sükuta qərq olur otaq,
Məgər danışırıq biz qorxumuzdan (2, səh 27)

Səs kompleksinin *kontakt* və *distant* təkrarlarında incə bir nizam özünü göstərir. Şeirir melodiyasındakı, ritmik tələffüzündəki ahəngdarlıq, təkrarlardan doğan intonasiya əlvanlığı bədii mətnin emosionallığını artırır. Şairin lirikasında sözlərin təkrarı əslində ahəngdarlıq və cazibəli forma əlamətidir. Bu səbəbdən şeir dilinin fikrimizdə və ruhumuzda oyatdığı təsir qüvvəsi uzun müddət davam edir. Uğurla istifadə olunan poetik forma şeirin ideya məzmununun uzun zaman və məkan miqyasında dərk olunmasına kömək edir:

Bəlkə min arzun **var**, min diləyin **var**,
Hanı təbəssümün, göz yaşın **hanı?!**
Bəlkə qəmlə dolu bir ürəyin **var**,
Dərdini söyləsən tutar dünyanı?!
Hanı təbəssümün,,, göz yaşın **hanı?!** (3, səh.127)
Deyin, qəm cəkməsin siz ona, **dözsün**,
Dərdə, işgəncəyə, zindana **dönsün**,
Axı söz veribdir, hicrana **dözsün**,
Tapaq bu dərdlərə cara buludlar (3, səh.126)

Yaxud:

Nərgizin gözləri süzüləndə **gəl**
Bənövşənin boynu üzüləndə **gəl**,
Ağ buxaq üstünə düzüləndə **gəl**,
O əhdi, ilqarı yadıma düşdü (3, səh. 147)

Bu misralarda təkrarlanan *var*, *hanı*, *dözsün* və *gəl* sözləri seirin ahəngdarlığını daha da artırır. Ardıcıl gələn misraların eyni sintaktik vahidlə bitməsi onlar arasında əlaqə yaratmaqla ahəngdarlıq yaradır.

Bəlkə də hamıdan böyükdür dağın?
Bu dərdin, sevincin kimə **bəllidir!**
Bəlkə güldən-gülə uçub qonmağın
Səninçin ən böyük bir təsəllidir?

Bu dərdin, sevincin kimə *bəllidir!* (3, səh.127)

Səs birləşmələri, söz və şəkilçi morfemlərin təkrarı lirizmin qüvvətlənməsinə səbəb olur, ənənəvi deyim tərzinə söykənir, şeirin poetikliyi artırır. Bədii ədəbiyyatda, xüsusən poeziyada sözlərin məna çalarlarından istifadə etmək üslubiyyət nöqtəyi-nəzərindən məna ilə səslənmə arasındakı ahəngdarlığı təmin edir. Bu hadisənin ən mükəmməl təzahürü B. Azəroğlunun şeir dilindədir. Şairin şeirlərində səs komplekslərinin təkrarı nəticəsində bu və ya digər fonetik vahidin bədii-estetik rəngi müəyyənlik tapır və konkret funksionallığa bağlanır. *Təkrar səsləri sənət dilinin mənalı hissələrinə çevirməklə sözün həqiqi mənasında bədii təcəssüm* səviyyəsinə qaldırır. Bədii qayəni açmağa xidmət edən təkrarlar ona görə yüksək sənət dili hüququna sahib olurlar ki, onlar poetik fikrin məzmununa və münasib bədii ifadə tərzinə çevrilə bilirlər. Səs kompleksinin təkrarı isə bu cür üslubi effekti daha da gücləndirir, təkrar sənət faktına çevrilib mükəmməl forma mənzərəsini tamamlayan lirik ahəng doğurur. Qayda və tərkibindən asılı olmayaraq, təkrarlar üçün ümumi səciyyə daşıyan üslubi ahəngdarlıq şairin şeiri üçün olduqca mühüm *faktdır, amildir*. Dəqiqlik və emosionallıq yüksək dil sənətkarlığın təminatçısı, ahəngdar lirik intonasiya isə poetik dil göstəricisidir. Belə təkrarlar mətnin lirik məzmunlu olmasında, misraların intonasiya həcmnin artmasında və onların arasında semantik üslubi mənanın yaxınlaşmasında da xüsusi rol oynayır.

Şeirin bədiiliyinin reallaşması təkrarlar əsasında baş verir. Onlardan istifadədən asılı olaraq mükəmməl poetik ahəngdarlıq yaranır. Şeirin fonopoetik qanunauyğunluqları ilə vəhdətdə səs komplekslərinin təkrarı bədii fikrin təcəssümündə poetik-üslubi münasibətlə əlaqədə baş verir. Bu isə səs – söz sisteminin zəngin ritm-melodik boyalara, onun təsir dairəsinə imkan yaradır. Şeir dilinin ənənəvi qanunlarına uyğunlaşan təkrarların üslubi cəhətdən işləkliyi bədii cəhətdən şairin şeirlərində özünü dolğun şəkildə əks etdirir. Təkrarlı deyim məcrasında tərəvətli poetik ovqat formalaşır:

Qara saçlı, qara bəniz,

Qara dəniz, Qara dəniz!

Dalğaların sinəm üstə

Zolaq-zolaq yol acdıqca (3, səh.137)

Yuxarıdakı şeir parçasındakı söz birləşmələrinin təkrarı vasitəsilə əlaqələnen söz və ifadələrə nəzər saldıqda aydın olur ki, burada fonetik yaxınlıq məna yaxınlığının yaranmasına səbəb olur. Balaş Azəroğlu poeziyasında səs və söz komplekslərinin təkrarı poetik dildə mövcud olan ən incə boyaların yeni məna çalarlarını təcəssüm etdirir. Onun şeir nümunələrindəki səs komplekslərindəki təkrarın ritmik səslənmənin mühüm üslubi dəyərə malik olaraq mənalı poetik fikrin vəhdətini təzahür etdirir.

Gecəli, gündüzlü fikrə dalmaqda. (3, səh 23)

Yazıb yaratdığım kitablarımı (3, səh 236)

O sənə ağladı, sənə sevindi (3, səh 28)

Yaşayır, yaşadır yarananın da (3, səh.23)

Nümunələrdən də görünür ki, səslərin təkrarları şeir mətninin yaranmasında bədiiliyi artırırmışdır. Şair səs oxşarlıqlarından poetik quruluş və bədii məna baxımından bir-birini tamamlayan linqvistik vahidlərdən bağlılığı gerçəkləşdirən poetik vasitə kimi istifadə etmişdir. Təkrarlar poeziyanın poetik strukturunun əsasında, ritm və intonasiya yaradıcılığında aparıcı mövqeyi ilə seçilir. Səs komplekslərinin təkrarlanması da şeirdə canlı ünsiyyət ahəngdarlığı yaradır. Şairin yaradıcılığında işlənən təkrarlar linqvistik vahidlər kimi, o cümlədən səs kompleksləri ritmik səslənmə əmələ gətirməklə mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Şeirin üslubi-fonetik məziyyətlər qazanmasında fəallıq göstərir. Leksik və sintaktik konstruksiya təkrarlarında ahəngdarlıq daha qabarıq müşahidə edilir:

Mənim odlar yurdu bir vətənim **var**,

Ayım **var**, günüm **var**, kəhkəşanım **var**,

Desəm ki, ayrıca asımanım **var**,
Sən bu sözlərimdən sınacağmısan?

Bu misralarda *var* sözünün təkrarı seirdə ahəndarlıq yaratmaqla bərabər, fikrin daha qabarıq çatmasına imkan yaradır. G.F.İsrafilova yazır ki, mətn komponentlərinin struktur və məna əlaqələri sistemində təkrarlar geniş istifadə edilən vasitələrdəndir. Onlar müxtəlif tipli və müxtəlif cinsli olsa da, müəyyən sistem təşkil edir. Hər bir təkrar növü mətnyaratmada özünəməxsus funksiyalara malik olur (**6, səh 3**). Bununla yanaşı müəyyən səs birləşmələri və morfoloji əlamətlərin yaxın məsafələrdə şeirdə işləkliyi misraların ahəngdar tərtibində əsas yer tutur. Belə üslubi fiqurların qrafik və səs qrupu oxşarlıqlarının üstünlüklər bir tərəfdən poetik səslənməni qabardır, digər cəhətdən də bədii qayəni həmin səslənmə gözəlliyi ilə vəhdətdə birləşdirir. Forma və məzmun planlarının estetik bütövlüyünə imkan yaratmaqla bərabər, diqqəti lirik düşüncənin predmetinə yönəldir.

Balaş Azəroğlunun şeir üslubu göstərir ki, məhz sənətkarlıq kamilliyi nəticəsində təkrarlanan söz və səs kompleksləri orijinallıq kəsb edir. Bu cür üslubi formalar onun şeirlərində forma eyniliyi ilə müşayiət olunan ünsürlər mürəkkəb və zəngin məzmun çalarları doğurur, poetik təəssüratın həddlərini genişləndirir. Sözlərin səs yaxınlığı, müəyyən səs tərkiblərinin yaxın və məsafəli düzümü onun yaradıcılığını koloritli edir. Obrazlı sistemə uyğunlaşdırır, oxucunun qəlbində və ruhunda əks-səda doğurur. Səs komplekslərinin təkrarlanması üslubi tələbatın nəticəsi olaraq meydana çıxır, şeiri yaradan zərurət kimi reallaşır. Səslənmə gözəlliyi misralara tutumlu məna gətirməklə yanaşı, onların semantik yükünü daha da artırır. Bununla da şairin poeziyasında sintaqmatik konstruksiyaların formalaşmasında ən mühüm üslubi amilə çevrilərək poetik düşüncədə çevikləşmə prosesini stimullaşdırır. Şeirin üslubi xüsusiyyətlərini nəzərə alan söz sənətkarı təkrarladığı səs komplekslərinin ritmik vahidlərin imkanlarından ustalıqla yararlanmışdır. Ritm və səs duyumuna malik olan şairin *bədii dilində* səs komplekslərinin təkrarları poetik kompozisiya yaradıcılığında ən çox istifadə olunan üslubi fiqurlardandır..

Azəroğlu poeziyasının sənətkarlığını fərdi – üslubi baxımından araşdırarkən hər şeydən əvvəl, üslubi cəhətdən fərqlənən, təkrarlarla, sintaktik - üslubi fiqurların bədii təsvir və ifadə vasitələrinin zəngin olan əsərləri üzərində dayanmağı zəruri və vacib hesab etmişik.

Araşdırmalar göstərir ki, şair bəzi bədii təsvir və ifadə vasitələrini klassik irsimizdən hazır şəkildə, olduğu kimi götürüb eyni məqsədlə istifadə edir. Məsələn, dahi Füzuli yazırdı:

Yüksəlir göylərə bil ahü-fəqanı sənsiz,
Nəyə lazımdır keçir ömrü zamanım sənsiz.
Şair öz yaradıcılığında isə ondan istifadə edərək belə yazmışdır:
...Məndən ayrıldı hamı, sən mənə etdikcə vida,
Çün güman yoxdur diri qalam, a canım, sənsiz.

Bədii ədəbiyyatda dağlar haqqında çoxlu sayda gəraylı və qoşmalar yazmışdır. Lakin, bu qoşmanın Azəroğluna məxsusluğu göz qabağındadır. Şimalda Cənub dağlarının həsrəti ilə yaşayan şair yazır:

Çapanda atımı üzüyuxarı,
Başıma qonmuşdu Səhəndin qarı,
İndi gördüyünüz bu ağ saçları,
Yadigar vermişdir mənə o çağlar,
Dağlar, a dağlar (**2, səh.56**)

Şair klassik irsimizdə işlənən bənzətmələrdən sərbəst şeirlərindən də istifadə etmişdir. O, şeirlərində bənzətməni saxlayaraq formanı dəyişdirir: Qara saçları rənginə görə qaranlıq gecələrə, dalğalı olduğu üçün dalğalı dənizin ləpəsinə, şlaləyə, bəyaz sulara, həmçinin, qara gözləri zülmət gecələrə bənzətmək klassik bənzətmənin ifadəsidir:

Salıbdır gözlərin mənə kəməndə,
Yəqin bu halımı duymusan sən də.

Kim səni qızlarla görsə çəməndə

Deyər, gülüstana bir lalə düşmüş (2, səh.111)

Azəroğlunun təsvir etdiyi, sevdiyi gözəl də klassiklərimizin təsvir etdiyi Azərbaycan gözəllərindən biridir. Lakin o, təkcə gözəl pəri deyil, həm də həyatda döyüşməyi bacaran, qətiyyətli, inamlı, mübarizdir. Bu artıq Azəroğluna məxsus ifadə vasitəsidir, ifadə tərzidir. Almaz Əliqızı “Balaş Azəroğlunun realizmi haqqında “məqaləsində yazır ki, “Azəroğlu yaradıcılığına xas olan xüsusiyyətlərdən bir də yüksək poetikadan istifadə etməsidir. Bu ondan ibarətdir ki, həmin şeirləri sırf lirik və sırf tribun xarakterli şeirlər deyər ayırmaq mümkün deyildir. Çünki onun yaradıcılığında əksər şeirlər elədir ki, çox vaxt şair alovlu, mübariz, poetik üslubdan tədricən eyni şeir daxilində sakit, həzin və ahəngdar lirikaya keçir. Bəzən də əksinə olur” (1,səh 95) Bununla da həm də şair poetik üslubunda, eyni dərəcədə səmimidir. O, nə yazırsa yazsın qəlbinin səsi ilə, ürəyinin qanı ilə yazmışdır. O, əsərlərində xalq yaradıcılığının zənginliklərindən yararlanaraq fikirlərini ifadə etmişdir:

Sevgilim, *həyata açıq gözlə bax*,

Sanma günlər belə dolanıb gedir.

Bəzən göz yaşından duru bir bulaq

Bir yarpaq düşəndə *bulanıb gedir*. (3, səh 89)

Bu misralarda istifadə olunan *həyata açıq gözlə bax*, *bulanıb gedir* məcazları şeirin bədiliyini və sözün məna yükünü artırır. Bununla da şair səmimi danışır, düşünür, düşündürür. Cəmiyyət qanunlarını riyazi formulalara bağlayan və bu yönündə şairə dərəcə keçmək istəyənlərə çox tutarlı, amma çox sadə dildə cavablar verir.

F.e.d. Abdullazadə “Ümid yolunun yolçusu” məqaləsində yazır: “Azəroğlu yaradıcılığındakı vətənpərvərlik lirikasından bəhs açdıqda onun “Elə oğul istəyir Vətən” şeiri üzərində xüsusi olaraq dayanmaq lazım gəlir... Şərqin bütün cəbhə boyu hücumə keçdiyi, ayrı-ayrı müstəmləkələrin, hətta mikroxalqların bir-birinin ardınca azadlığa çıxdığı zamanda Cənubi Azərbaycanda hələ də haqqın, ədalətin boğulduğu, zəngin tarixi ənənələrə, şərəfli keçmişə malik olan bir xalqın öz ana dilində bir dənə də məktəbin olmaması, dilinin, şeirinin, nitqinin qadağan edilməsi vətənpərvər şairi haqlı olaraq hiddətləndirir”(5 səh, 6).

Ancaq öz bədii məziyyəti ilə bir poema siqləti daşıyan bu şeirini də, yaradıcılığının üslubi özünəməxsusluğuna sadıq qalaraq güclü poetik notlarla tamamlayır.

Balaş Azəroğlu daxilən, mənən zəngin şairdir. Çünki o, həyatı, dünyanı, onun dərini, kədərini duyub, düşünüb, yaşayıb və gördüklərini, duyduqlarını sənətinin diliylə, sözün qüdrətiylə oxucusuna çatdırmışdır:

Qocalar deyirdi:-Onun gəncliyi

Sıldırım dağlarda, qayada keçdi.

Düşmənin ordusuyla durdu üz-üzə,

Ömrünün çox günü qovğada keçdi (2, səh.50)

Şeirin bədii qüdrəti sözdən məharətlə istifadədədir. İnsanın keçirdiyi hisslər, onun yaşadığı xoş və ağrılı-əzablı günlər şeir dili ilə gələcək nəsillərə çatdırılır. Bu baxımdan şair insanları yaşamaq həvəsinə görə haqlı olaraq iki qrupa bölür. Bir qrup insanlar öz ömürlərini yaşayıb qurtarandan sonra da yaşamaq istəyirlər. Bunun üçün dost ömrünü pay almağa da, var-dövlətlərini satmağa da hazırdırlar, tək ömürləri uzansın. Vətən yolunda mübarizəyə hazır olan qəhrəman oğullar isə güllə qabağına atılır, sinəsini namərd gülləsinə sipər edir ki, onun həyatını, ömrünü alsın, ancaq Vətən yaşasın, bəşəriyyət xilas olsun. Bu cür şeirlərində də Azəroğlu sənətkar qayəsinə, azadlığın tərənnümünə sadıq qalır.

Balaş Azəroğlunun poemalarında dövrün ab-havası, xalqın mübarizə əzmi, döyüşkənliyi, düşüncələri, yaşayış tərz, gündəlik həyatı, arzu və istəkləri daha qabarıq, əhatəli və geniş verilmişdir. Şair, cəmiyyətdə gedən ictimai-siyasi prosesləri bədii idrakın, poetik sözün qüdrətilə daha aydın, daha canlı verməklə, real həqiqətləri söyləməklə, insanları xeyirxahlığa, vətənpərvərliyə, bəşəriyyət azad oluncaya qədər mübarizəyə səsləyir:

Qardaşım *mərdanə* ömür sürmüşən,
 Həyatın şərəfli, şanlı dastandır.
 Sənin əməyinlə böyüdən Vətən
 Səttarxan yurdu dur, Azərbaycan (3, səh.58)

Əsərdə vətən oğulları sərrast və poetik ifadələrlə atəşə tutulur. Şairin fikrincə, vətəni mərd oğullar qoruya bilər. Bu məqsədlə şeirdə o, *mərd* sözündən də istifadə edilə bilərdi. Lakin şeirin ahəngdarlıq tələbinə uyğun olaraq *mərdanə* sözündən məharətlə istifadə edilmişdir. Bununla da müəllif kökə əlavə olunan şəkilçi ilə müxtəlif rənglər, çalarlar yaranmışdır. Söz ilk mənasında qalmaqla müxtəlif rəng qazanaraq gözəlləşmiş, şirənləşmiş və əlvanlaşmışdır. Şeirdə eyni fikri *mərdanə* sözündən başqa nə iləsə belə qüvvətli ifadə etmək mümkün deyildir. Şair bu fikrin daha dəqiq və yığcam olması üçün sözdən fikir, rəngdən çalar, çalardan isə təzə mənalar yaradır. Bununla yanaşı Vətənə yad baxanlar da, azadlıq uğrunda mübarizədə iştirak etməyənlər də onun yaradıcılığında bədii dillə tənqid edilmişdir:

O, “*həyat*” sözünə yabançı qaldı,
 Kənara çıxmadı öz “*dünyasından*”,
 Sənsə bu məfhumu, bu böyük adı
 Öyrəndin xilqətin əlyazmasından (2, səh.58)

Müəllif “*həyat*” və “*dünya*” sözlərini bir sərraf kimi yanaşaraq məcazi mənada işlətməklə həmin insanların baxışlarını tənqid etmişdir. Cah azadlıq uğrunda mübarizə aparan oğullardan, gah da gözələ aşiq olan el aşığının sazından, özünü tonqala atıb yandıran şahdan camaatın üz çevirməsi poetik dildə əks olunmuşdur. Şairin dili ilə desək, bir yoxsul sənətkarı ondan yüksək tutduqlarına görə qəzəblənən şah, bu dəfə bütün kəndi yandırır. Yenə kini-qəzəbi soyumur. Bütün bunlar hökmdar-rəiyyət, dövlət-xalq, hakimiyyət-məhkumiyyət Azəroğlunun ədəbi, əzəli mövzularındadır.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev K. Azərbaycan dilində mürəkkəb sintaktik bütövlər. Bakı, Mütərcim, 2012.
2. Balas Azəroğlu. Seçilmiş əsərləri. Bakı . Azərbaycan dövlət nəşriyyatı, 1961.
3. Balas Azəroğlu. Seçilmiş əsərləri. II cild, Bakı, Yazıçı, 1983.
4. Həsənov H. Nitq mədəniyyəti və üslubiyyətin əsasları. Bakı: BDU, 1999.
5. Hüseynova T. Nazim Hikmətin şeir dilinin leksikası. Fil.üz.fəl.dok.dis. Bakı 2015
6. İsmayılova G.F. İngilis və Azərbaycan dillərində təkrarlar bədii mətnyaratma vasitəsi kimi (İngilis və Azərbaycan dilləri materialları əsasında). Fil. üzrə fəl. dok. diss. avtoref. Bakı: 2013.

ПОВТОРЕНИЯ И РАЗВИТИЕ СИНТАКСИЧЕСКИ-СТИЛИСТИЧЕСКИХ ФИГУР В ПОЭЗИИ БАЛАША АЗЕРОГЛУ

Гаджиева Язут Мубариз кызы
 Резюме

Статья занимает особое место в стилистических фигурах как ритмических индикаторах в поэзии и объясняет, как они влияют на сущность и гармонию художественного содержания. В лингвистической литературе однозначно признается тип рисунков, повторы, а также формальный вид текста, деятельность по организации внутренней композиции. Исследование показывает, что единство формы и содержания, создаваемое звуковыми комплексами в поэзии Балаша Азэроглу, создает стилистическую целостность, которая считается основным фактором интеграции смысловой нагрузки в содержание. С этой точки зрения повторы широко использовались в творчестве Балаша Азэроглу как стилистической фигуры, создавшей текст. Стилистический стиль поэта показывает, что словесно-звуковые комплексы, повторяемые в результате художественного совершенства, имеют своеобразие.

Наблюдения за его стихами показывают, что такие стилистические формы, сопровождаемые единообразием формы, порождают сложные и богатые оттенки содержания, используемые для расширения границ поэтического впечатления. Близость звучания слов в его стихотворениях, близкое и далекое расположение определенных звуковых компонентов делают его произведение колоритным, адаптируют его к образной системе, находят отклик в сердце и душе читателя.

В целом можно сказать, что повторение звуковых комплексов возникло в результате стилистической потребности и стало необходимостью, создавшей поэзию.

REPETITIONS IN BALASH AZEROGLU'S POETRY AND MOMENTS OF DEVELOPMENT OF SYNTACTIC-STYLISTIC FIGURES

Hajiyeva Yaqut Mubariz

Summary

The article takes a special place in stylistic figures as rhythmic indicators in poetry and explains how they affect the essence and harmony of the artistic content. The type of figures, the repetitions, along with the formal appearance of the text, the activity in the organization of the internal composition is unequivocally accepted in the linguistic literature. Research shows that in Balash Azeroglu's poetry, the unity of form and content created by sound complexes creates a stylistic integrity, which is considered to be a key factor in the integration of the semantic load into the content. From this point of view, repetitions were widely used in the work of Balash Azeroglu as a stylistic figure who created the text. The poet's style of poetry shows that the word and sound complexes that are repeated as a result of mastery are original. Observations on his poems show that such stylistic forms, accompanied by the uniformity of form, give rise to complex and rich shades of content, used to expand the boundaries of poetic impression. The proximity of the sound of the words in his poems, the close and distant arrangement of certain sound components make his work colorful, adapt it to the figurative system, and resonate in the heart and soul of the reader.

In general, it can be said that the repetition of sound complexes arose as a result of stylistic needs and became a necessity that created poetry.

Rəyçi prof Quliyev T.Z.

Azərbaycan dili kafedrasının 18 mart 2021-ci il tarixli onlayn iclasın 07 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 19 mart 2021-ci il

UOT:81.

NAĞIL DİLİNDƏ DİNLƏYİCİLƏRİN DİQQƏTİNİN YOXLANILMASI ÜÇÜN NƏZƏRDƏ TUTULAN FORMULLAR

Həsənova Aybəniz Azik qızı

Azərbaycan Tibb Universiteti

[*hasanova_aybaniz@mail.ru*](mailto:hasanova_aybaniz@mail.ru)

Xülasə: *Məqalə çərşivəsində aparılmış tədqiqat zamanı nağıl dilində diqqətinin yoxlanılması üçün nəzərdə tutulan, eləcə də dinləyicinin diqqətini cəlb etmək məqsədi daşıyan formulların təhlili aparılır. Dillərarası əlaqə, nitq mədəniyyəti, etnokulturoloji dəyərlər və onların dildə öz əksini tapması kimi məsələlər müasir dilçiliyin xüsusi tədqiqat obyekti olduğundan nağıl dilinin tədqiq edilməsi olduqca aktual hesab edilən məsələlər sırasında yer alır. Məqalənin əsas məqsədi bu formulların yerinə yetirdiyi funksiyaları müəyyən etmək və istifadə vasitələrini aşkar etməkdir. Bu məqsədlə tədqiqata Azərbaycan və ingilis xalq nağılları cəlb edilib, bu nağıllardan götürülmüş müəyyən parçalar üzərində təhlillər aparılmışdır. Araşdırma zamanı dilçiliyin təsviri-müqayisəli və tipoloji-müqayisəli*